

Unghästars mimik i tävlingsituation

Ylva Larsson, Hästens beteendebiologi 10 hp vt -09, SLU Skara

Inledning

I dag är det vanligt att hoppklasser för tävlingshästar har en Avdelning B, där fem- och sexåriga hästar tävlar, med enda målet att gå felfritt runt banan. Har de samlat tillräckligt många felfria rundor är de kvalificerade till unghästchampionaten i Falsterbo och på Flyinge. Unghästklasser har därför blivit attraktiva för hästägare och uppfödare, med följd att en betydande del av hästarna på en tävlingsplats är unga. Det har därför varit intressant för mig att se om det går att utläsa hur hästar reagerar över den ovana och inte sällan stressande miljön på en tävlingsplats.

Jag har valt att observera hästarna vid en nationell tävling i min hemmaklubb, då de passerar ingången till framhoppningen i ett mindre ridhus än tävlingsbanans, och sålunda byter miljö från resten av tävlingsområdet. Detta är en vanlig situation för rutinerade tävlingshästar, men en av flera obekanta för de orutinerade.

Hästans ansiktsuttryck speglar deras sinnesstämning. Rädda hästar, eller de som är i ett tillstånd av beredskap, spetsar öronen åt det håll föremålet för deras uppmärksamhet finns (Darwin, 1872, Houpt, 2004, McGreevy, 2004), tittar åt det aktuella hållet (Darwin, 1872, Houpt, 2004), får ett spänt område runt munnen (McGreevy, 2004), spärrar upp näsborrarna (Darwin, 1872, McGreevy, 2004), presenterar ett kort snarkande ljud vid utandning/"snortar" (Darwin, 1872, McGreevy, 2004) och höjer huvudet (Darwin, 1872, McGreevy, 2004). Vid starka reaktioner kan de rulla med ögonen och visa ögonvitorna, vilket antas vara ett sätt att ta in mer information, genom att öppna ögonen vidare (McGreevy, 2004) samt kasta sig åt sidan för att byta färdriktning (Darwin, 1872, McGreevy, 2004).

Genom öronspel kan hästar visa att de har uppmärksamheten delad mellan mer än ett objekt, klipper hästen med öronen kan det också vara tecken på ängslan för något vid sidan av hästen, och öron som pekar uppåt och bakåt kan betyda fokus på något bakom hästen (McGreevy, 2004).

Hästans minspel är finstämt, eftersom den inte kan uttrycka sig verbalt (McGreevy, 2004). Varje öra styrs av 13 muskler, tio muskler styr näsborrar, mun och läppar (Abd Ghani, 1997). Det är öronens rörelser som människorna i hästens närhet främst lägger märke till, men de som sysslar med hästar kan avläsa hästens ansiktsuttryck bättre än de som inte gör det, och dra nytta av informationen (Masato et al. 2001).

Hästen är ett bytesdjur, vars främsta chans till överlevnad i en hotande situation är flykt. Därför behöver den vara ständigt uppmärksam på förändringar i omgivningen, men med ökad tillvänjning av en situation genom repetitioner minskar benägenheten att reagera på samma stimuli, vilket kallas habituering (McGreevy 2004). Hästen är också ett flockdjur, och i en tävlingsituation kan det innebära att en uppskruvad stämning sprider sig bland hästarna, samtidigt som det också kan betyda att hästar som inte visar tecken på rädsla eller ängslan sprider motsatt sinnesstämning.

Att befinna sig på en tävlingsplats kan visserligen ge hästen viss visuell översikt, vilket är viktigt för ett ursprungligen stäpplevande bytesdjur, men detta beror helt på hur tävlingsplatsen ser ut.

Vid inomhustävlingar byter den i stället miljö till ett slutet ridhus utan sikt längre än till väggarna

och utan att kunna se artfränder, som hästen behöver omge sig med för sin trygghet. Hjärnstammen och thalamic reticular activating system/tja, thalamus nätformiga aktiveringssystem är neurologiskt centrum för upphetsning och uppmärksamhet. Hjärnstammen är kopplingen mellan hjärnbarken och ryggmärgen samt säte för kraniets nerver. Hjärnbarken delas in i tre delar, där archiocortex främst refererar till känslor och beteende. Beteende skapas genom att yttre stimuli sänder information i neuroncellerna som sätter igång att frigöra neurotransmittorer, och tillsammans med emotionella stimuli och inre drivkrafter ger effekten kroppsrörelse (McGreevy, 2004).

Utgångspunkten för studien är att kvantitativt undersöka minspelet på unga hästar i en tävlingssituation och i hur hög grad detta visar rädsla eller ängslan.

Syfte

Syftet med studien är att observera hur unga hästar kommunicerar sin sinnesstämning vid ett specifikt moment; att gå in i ett främmande ridhus i en tävlingssituation.

Visar de rädsla eller ängslan genom kombinationen öron riktade framåt, spänd mun och vidgade näsborrar? Visar de ängslan eller tveksamhet genom att klippa med öronen? Uppvisar de ytterligare minspel och i så fall vilka?

Material och metoder

Observationen skedde på Värnamobygdens Ryttarförenings ridanläggning Sörsjö i Värnamo fredagen den 3 april 2009. Hästarna som studerades deltog i en 1.20-hoppning avdelning B med 56 startande. Fem av hästarna hade startat tidigare i avdelning A, på grund av att ryttaren red många hästar och inte skulle få tillräckligt med tid mellan starterna. 29 hästar reds endast fram utomhus och en häst ströks sedan klassen börjat. Återstod 21 hästar i studien. Hästarna var fem-sju år gamla, så tävlingserfarenheten kan ha varierat. Sexåriga ston som haft föl får räknas som femåringar i avelschampionatens ridtävlingar, och andra yngre hästar får tävla i avdelning B under vissa förutsättningar. De är vanligen lika orutinerade som sina yngre medtävlare. Däremot kan här ha förekommit unghästar som skulle starta i 1.30-klasser under helgen, men värmdes upp med 1.20 på fredagen. Dessa torde haft större tävlingserfarenhet än medtävlarna.

Observatören befann sig vid ingången till det ridhus där framhoppningen skedde. Varje häst studerades när den gick in genom dörröppningen och sedan den förflyttat sig ett kvarts-ett halvt varv inne i ridhuset. Här registrerades minspelet i ett i förväg upprättat protokoll, med möjlighet att lägga in fler variabler/beteenden.

Observationsmetoden, som skedde ad libitum, det vill säga speglade vad som visades vid tillfället, kan främst hänföras till intervallregistrering, här momentanregistrering.. Momentanregistreringen noterar det beteende som observeras vid ett specifikt tillfälle, det vill säga hästens tillstånd (Lundberg, 2009), här från det att hästen stod inför att gå in i ridhuset tills den rört sig ett kvarts-ett halvt varv inne i ridhuset. Hästarna uppvisade inte fler beteenden i intervallet ett kvarts-ett

halvt varv, den mindre distinkta borte gränsen för intervallet kom till av praktiska skäl; alla ryttare red inte på samma sätt när de kommit in i ridhuset, det hände att hästens ansiktsuttryck skymdes av att hästen reds från observatören, av en annan häst eller av en person. Observationens tyngdpunkt lades vid hästens uttryck vid inträdet i ridhuset, den utsträckta perioden användes vid osäkerhet. Till övriga miljöfaktorer lades svårigheten för hästarna att ingången låg i rakt motljus en mycket solig dag, med en skarp skugga några meter före ingången, varpå omställningen till ridhusets interiör accentuerades ytterligare.

Nackdelen med att studera hästar under de beskrivna förhållandena var att alla hästarna i gruppen inte kunde studeras samt att alla inte var rutinerade. Möjligen kunde de minst rutinerade hästarna fått hoppa fram utomhus och sålunda inte kom att studeras, dessutom fanns hästar med som redan gjort ett år på tävlingsbanan och därmed hade rutin. Via startlista och tävlingens datasystem har det gått att särskilja vilka hästar som är fem år, sex år och vilka som är ston, och möjligen haft föl och tävlar som gröna sexåringar.

Instrument

Studien är deskriptiv och beskriver sålunda beteende i miljö (Andersson, 2006). Beslutet blev att registrera varje mimikuttryck för sig, för att sedan kunna kombinera dem som anses ge uttryck för viss sinnesstämning. Observatören var försedd med startlista och protokoll, och kunde därmed särskilja och identifiera hästarna, genom att beteendena noterades med hästnummer, som varje häst är försedd med genom nummerlapp.

Parametrarna, som var i enlighet med syftets frågeställningar, redovisas i tabell och figur. Här fanns också beteenden som inte kom att registreras alls: multipelt öronklipp, uppspärade näsborrar, kraftigt blås genom näsborrarna, snortande, rak sänkt hals, krökt sänkt hals, stannar, stannar till, reaktion på annan häst. De senare tillhör inte ansiktets mimik, men togs med för att komplettera bilden. Parametrarna rak höjd hals och krökt höjd hals togs bort, eftersom det konstaterades att alla hästar oavsett ålder uppvisar endera av de beteendena på hela tävlingsområdet vid en hopptävling.

Procedur

Tävlingsledare och överdomare tillfrågades före studiens början och gav tillåtelse till observationen. Tävlingens deltagare tillfrågades av praktiska skäl inte. Observatören placerade sig vid ingången till ridhuset där framhoppningen skedde.

Tanken fanns att jämföra studiens unghästar med mer rutinerade hästar i klassernas avdelning A, men dagen då detta skulle ske var mulen, varför förhållandena vid ingången till ridhuset inte blev likadana som för unghästarna. Jämförelsen gjordes därför inte. Däremot jämfördes helt gröna unghästar med mer erfarna.

Data från protokollet sammanställdes och summerades. Medelvärden framräknades för femåriga hästar och sexåriga ston, dock utan kunskap om stona verkligen haft föl och sålunda tävlade som femåringar. Då antalet hästar minskat kraftigt från beräknat, på grund av att många endast red fram utomhus, får medelvärdena ses som tendenser snarare än resultat. Vart och ett av beteendena noterades, oavsett om varje häst uppvisade mer än ett beteende eller ej. Vid sammanräkningen ställdes även kombinationer av beteenden upp. Detta skedde specifikt för kombinationer med läppslag, det vill säga att slå underläppen mot överläppen, ett beteende som inte återfunnits beskrivet i litteraturen.

Resultat

Det oftast förekommande beteendet hos de 21 hästarna i studien var att klippa med öronen, 67 procent av deltagarna uppvisade detta (Figur 1). Knappt hälften av dessa var femåriga hästar och sexåriga ston, här kallade "femåringar" (Tabell 1). Läppslag, det vill säga att slå med underläppen mot överläppen, var det näst vanligaste beteendet med 38 procent (Figur 1). Hälften av dessa var "femåringar" (Tabell 1). Öronen framåt hade 33 procent av deltagarna (Figur 1), varav en häst eller 14 procent var "femåring" (Tabell 1). Spänd mun noterades hos 29 procent av deltagarna (Figur 1), av dessa var en tredjedel "femåringar" (Tabell 1), samma värden gällde totalt sett beteendet att blåsa lätt genom näsborrarna, medan "femåringarna" stod för 83 procent av detta (Tabell 1). 19 procent höll öronen uppåt, bakåt (Figur 1), varav en fjärdedel eller en häst var "femåring" (Tabell 1). Att hålla öronen spänt framåt, gnägga eller kasta sig uppvisades av vardera en häst eller 5 procent (Figur 1, och Tabell 1), samtliga dessa var "femåringar" (Tabell 1).

Bland kombinationer av beteenden var det mest frekventa att klippa med öronen och ha spänd mun samt att både klippa med öronen och hålla dem riktade framåt, vilka båda uppvisade 24 procent utförande (Figur 2). "Femåringarna" utförde 40 respektive 20 procent av dessa beteenden (Tabell 2). En lätt blåkning genom näsborrarna kombinerad med att klippa med öronen noterades hos 19 procent av deltagarna (Figur 2), samtliga "femåringar" (Tabell 2). Öronklipp+spänd mun+lätt blå uppvisades hos 10 procent (Figur 2), alla "femåringar" (Tabell 2). Samma totalvärde gällde beteendekombinationen lätt rullande ögon+öronklipp+läppslag (Figur 2 och Tabell 2), hälften "femåringar" (Tabell 2). Kombinationerna öron framåt+spänd mun, lätt rullande ögon+öron uppåt och bakåt, öron spänt framåt+lätt blå, öronklipp+spänd mun+lätt blå+läppsl.+kastar sig uppvisades vardera av en häst (Tabell 2) eller 5 procent (Figur 2), de senare två kombinationerna av "femåringar" (Tabell 2).

Att slå underläppen mot överläppen visade sig vanligast i kombination med öronklipp, drygt hälften av uppvisarna var "femåringar" (Tabell 3). Kombinationen med lätt blå genom näsborrarna var näst vanligast, även om det var mindre utbrett; till två tredjedelar utfört av "femåringar" (Tabell 3). Läppslag i kombination med öronen framåt, med öronen uppåt, bakåt och med lätt rullande ögon var ytterligare mindre utbrett, till hälften representerat av "femåringarna" (Tabell 3). Att slå med underläppen och dessutom under observationsperioden visa spänd mun eller kasta sig visades av vardera en häst, i båda fallen "femåringar" (Tabell 3). Samtliga hästar som

uppvisade beteendet utförde även minst ett annat beteende, oftast flera (Figur 3).

Det konstaterades också spontant att hästarna i avdelning B gödslade betydligt mer i ridhuset än de mer rutinerade hästarna i avdelning A. De unghästar som av dispositionsskäl reds fram tillsammans med hästarna i avdelning A upplevdes också i direkt jämförelse som oroligare och ostadigare än de rutinerade hästarna.

Tabell 1. Uppvisade beteenden bland studiens 21 hästar samt varav utförda av femåriga hästar eller sexåriga ston, gruppen här kallad "Femåringar".

Beteende	Antal hästar	"Femåringar"	Procent "femåringar"
Klipper med öronen	14	6	43
Öron framåt	7	1	14
Öron uppåt, bakåt	4	1	25
Öron spänt framåt	1	1	100
Spänd mun	6	2	33
Lätt rullande ögon	3	1	33
Lätt näsborrsblås	6	5	83
Läppslag	8	4	50
Gnägg	1	1	100
Kastar sig	1	1	100

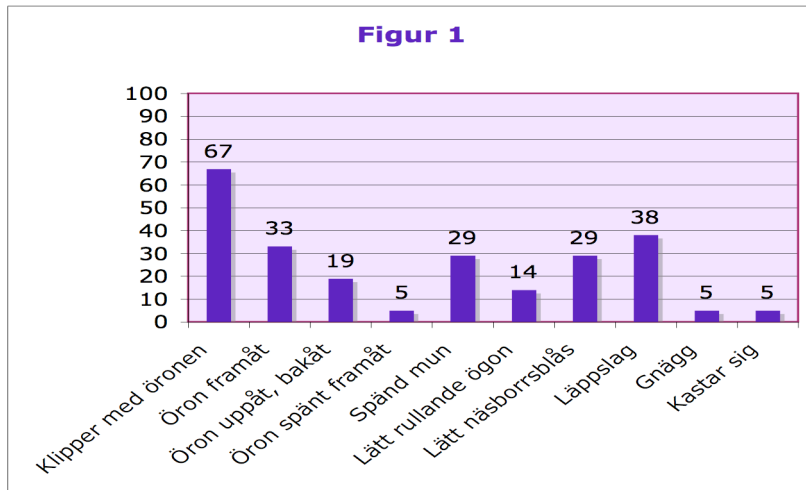
Tabell 2. Kombinationer av beteenden, uppvisade bland studiens 21 hästar, varav uppvisade av femåriga hästar och sexåriga ston, gruppen här kallad "Femåringar".

Kombinationer av beteenden	Antal hästar	"Femåringar"	Procent "femåringar"
Öron framåt+spänd mun+lätt blås	0	0	0
Öron framåt+spänd mun	1	0	0
Öron framåt+lätt blås	0	0	0
Öronklipp+spänd mun+lätt blås	2	2	100
Öronklipp+spänd mun	5	2	40
	4	4	100

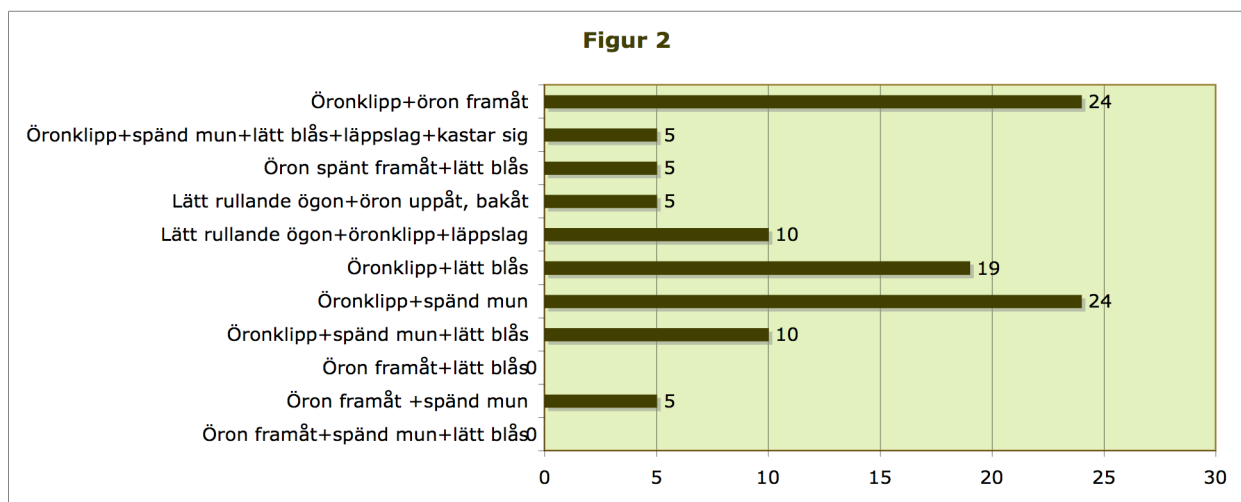
Öronklipp+lätt blå			
Lätt rullande ögon+öronklipp+läp psl.	2	1	50
Lätt rullande ögon+öron uppåt, bakåt	1	0	0
Öron spänt framåt+lätt blå	1	1	100
Öronklipp+spänd mun+lätt blås+läppsl.+kastar sig	5	1	20
Öronklipp+öron framåt			

Tabell 3. Beteendet att slå med underläppen mot överläppen i kombination med andra beteenden, varav uppvisat av femåriga hästar eller sexåriga ston, gruppen här kallad "Femåringar".

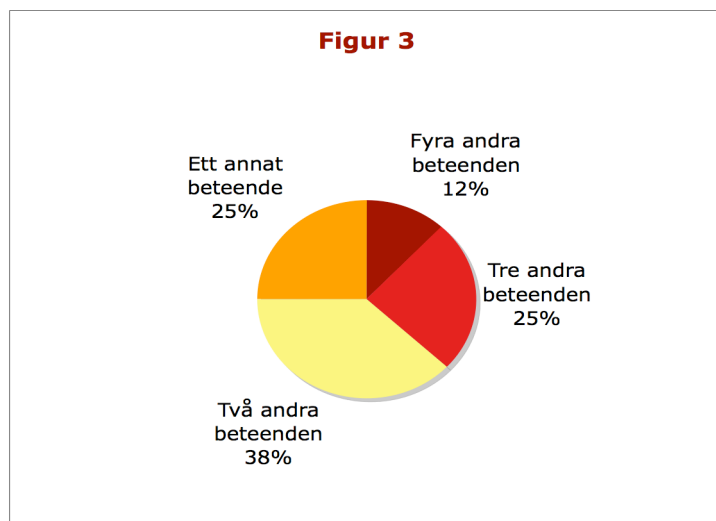
Läppslag i kombination med andra beteenden	Antal hästar	"Femåringar"	Procent "femåringar"
Med öronklipp	7	4	57
Med öron framåt	2	1	50
Med öron uppåt, bakåt	2	1	50
Med spänd mun	1	1	100
Med rullande ögon	2	1	50
Med lätt blå	3	2	67
Med att kasta sig	1	1	100

Figur 1. Uppvisade beteenden per häst i procent av totala antalet hästar i studien.

Figur 2. Uppvisade kombinationer av beteenden per häst i procent av totala antalet hästar i studien.

Figur 3. Frekvens av andra beteenden i kombination med läppslag i procent av antal förekomster.

Diskussion och slutsatser

Unga, orutinerade hästar visar viss ängslan eller tveksamhet i nya situationer på en tävlingsplats; det kan konstateras genom att två tredjedelar av hästarna i studien klippte med öronen (Figur 1) vid ingången till ridhuset där framridningen ägde rum. Däremot var mindre än hälften av dessa "femåringar" (Tabell 1), det vill säga med mycket ringa rutin. Att tävlingen ägde rum i början av april betyder också att dessa som mest varit med om tre eller fyra större inomhustävlingar tidigare (inkluderat möjligt deltagande i tre- och fyraåringschampionat). Det skulle kunna tänkas att viss ängslan eller tveksamhet tar längre tid att försvinna genom habituering än kraftigare reaktioner, eftersom det både kan vara en habituerad rest av en kraftigare reaktion och ett beteende på en lägre reaktionsnivå. Det är också möjligt att hästen lärt sig att inga stora faror väntar, men väl en del oväntade händelser, som kan ge upphov till ängslan över att inte kunna kontrollera eller förutsäga situationen. Även ryttarens inverkan kan påverka hästens reaktioner, såtillvida att den mentala nivån hålls vid ängslan och tveksamhet i stället för att eskalera till rädsla.

Ingen häst i studien uppvisade beteendekombinationen öron riktade framåt, spänd mun samt vidgade näsborrar, som definierar rädsla i litteraturen (se avsnittet Inledning). Två hästar, båda "femåringar" (Tabell 2), eller 10 procent (Figur 2) uppvisade det snarlika beteendet att klippa med öronen, ha spänd mun och blåsa lätt genom näsborrarna, vilket indikerar att mindre rutinerade individer kan uppvisa en lägre nivå av rädsla. Här skulle man redan kunna vara nere på nivån ängslan (McGreevy, 2004). Att klippa med öronen i kombination med att ha spänd mun, hålla öronen framåt och ha spänd mun, klippa med öronen och blåsa lätt genom näsborrarna samt både klippa med öronen och ha dem riktade framåt torde kunna räknas som ändå lägre nivåer av rädsla eller ängslan, eftersom dessa kombinationer innehåller ett beteende mindre.

Ett beteende som inte återfunnits i litteraturen är att slå med underläppen mot överläppen. Detta uppvisades visserligen inte av fler än åtta hästar, men samtliga gjorde det i kombination med ett annat beteende, oftast flera (Figur 3). Slutsatsen kan därför bli att läppslag är ett beteende som kopplas till ängslan eller rädsla.

Att observera hästens minspel och kunna tyda det är en säkerhetsaspekt såväl som en nyckel till framgång i samvaron med hästar för personer som är i närheten av dem. Även om hästvana personer tyder hästens ansiktsuttryck bättre än icke hästvana, klarade de endast lite fler än hälften av frågorna i ett försök där de skulle gissa hästens känslor av att se dess ansiktsuttryck och beteende (Masato et al., 2001). Det kunde därför vara önskvärt med ytterligare forskning och ökad kunskapsspridning i ämnet.

Referenser

- Abd Ghani K. (1997). *Human judgment in diagnosing problem behaviour in horses using knowledge-based system application*, Nottingham, UK: University of Nottingham.
- Andersson M. (2006). *Etologisk metodik*. Opublicerat manuskript. SLU Skara, Institutionen för

Husdjurens miljö och hälsa.

Backman J. (2000). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.

Darwin C. (1872). *The expression of emotions in man and animals*. Oxford, UK: Oxford University.

Houpt K.A. (2004). *Domestic Animal Behavior for Veterinarians and Animal Scientists* (4th ed.) Hoboken, NJ, USA: Wiley-Blackwell.

Isaac N. (1998). *Visual communication in horses and the human-horse relationship*. Paper presented to the ISAZ'98 Scientific Meeting, Prague, Czech Republic.

Lundberg A. (2009). *Forskningsmetodik*. Opublicerat manuskript. SLU Skara, Institutionen för Husdjurens miljö och hälsa.

Masato A., Makoto Y., Shoei S., & Kusinose R. (2001). *Questionnaires for Guessing Horses Emotions from its Facial Expressions*. *Animal Science Journal*, vol. 72; no 8; pp 256-265.

McGreevy P. (2004). *Equine Behaviour. A Guide for Veterinarians and Equine Scientists*. Edinburgh m fl: Saunders.